

HUGO CLAUS

EN DE LIEFDE ♥

Hugo Claus (1929-2008) is een van de grootste schrijvers uit de naoorlogse Vlaamse literatuur. *Het verdriet van België* en *Het jaar van de kreeft* behoren tot zijn bekendste romans, maar hij schreef ook tientallen toneelstukken en meer dan duizend gedichten. Daarnaast schilderde hij en regisseerde hij films en toneelstukken.

Zijn immense oeuvre beslaat duizenden pagina's. Het is – jaren na zijn overlijden – **nog steeds het lezen waard**. In een tv-interview sprak Claus ooit de volgende wens uit: "Als er een paar gedichten overblijven ben ik allang blij. Een zinnetje dat één of andere krolse minnaar fluistert in het oor van zijn geliefde, en dat dat dan toevallig een regeltje van mij zou zijn, dat zou mij behagen."

Lang hoef je niet te zoeken naar zo'n *krols* zinnetje; **liefde** is in Claus' werk een hoofdthema. De auteur had ook in zijn privéleven heel wat amoureuze watertjes doorzwommen. Hij trouwde tweemaal (met Elly Overzier en Veerle De Wit) en had nog met verschillende andere vrouwen lange en minder lange affaires.

In deze lessenreeks lezen we **drie liefdesgedichten** van de grootmeester en maak je kennis met Claus' befaamdste liefdesroman: ***Het jaar van de kreeft***.

I. DRIE LIEFDESGEDICHTEN

SONNET XV

Jaren geleden kon ik dromen
(o infantiele profetische ziel)
van de dingen die zouden komen
fataal als de uitvinding van het wiel.

Nu is de wereld sterfelijk als ik
en daarmee uit.
Alleen onzekerheid geeft mij een kick,
ik geloof geen fluit.

Dromen jaag ik naar de zolder
waar de domme kinderen wonen.
Ik lieg. Er is nog één dolle kolder

en dat is zij waarover ik bericht
in dit gelovig klinkgedicht,
de laatste van mijn demonen.

- Waarover gaat dit gedicht? Formuleer de kerngedachte in een tweetal zinnen.

- Met welke vaste dichtvorm heb je hier te maken? Pas de kenmerken toe.

IK SCHRIJF JE NEER

Mijn vrouw, mijn heidens altaar,
Dat ik met vingers van licht bespeel en streel,
Mijn jonge bos dat ik doorwinter,
Mijn zenuwziek, onkuis en teder teken,
Ik schrijf je adem en je lichaam neer
Op gelijnd muziekpapier.

En tegen je oor beloof ik je splinternieuwe horoscopen
En maak je weer voor wereldreizen klaar
En voor een oponthoud in een of ander Oostenrijk.

Maar bij goden en bij sterrenbeelden
Wordt het eeuwige geluk ook dodelijk vermoeid,
En ik heb geen huis, ik heb geen bed,
Ik heb niet eens verjaardagsbloemen voor je over.

Ik schrijf je neer op papier
Terwijl je als een boomgaard in juli zwelt en bloeit.

- Wat wordt er bedoeld met 'Ik schrijf je adem en je lichaam neer / op gelijnd muziekpapier'?

- En wat zou Claus bedoelen met het laatste vers?

- Leid uit de tweede en derde strofe af met wat voor minnaar je te maken hebt.

- Leg uit hoe je de titel op twee verschillende manieren kunt interpreteren.

- Waarom schiet de ik-figuur als minnaar tekort volgens jou?

Tip: Kijk naar hoe Ramsey Nasr het gedicht verfilmd heeft om tot een interpretatie te komen.

EEN VROUW (1)

Met schaterend haar,
Met meeuwenogen, met een buidel op de buik,
Een moeder of een goede verrader,
Wie kent deze laaiende vrouw?

Haar nagels naderen mijn hout,
Haar klauwzeer wekt mijn jachtige huid,
Als een jachthoorn hangt zij in mijn haar te tuiten.

Zij nadert in vouwen en in schicht,
In hitte, in hars, in klatering,
Terwijl in staat van begeerte,
Gestrekt als een geweer en onherroepelijk
In staat van aanval en van moord ik
Omvat, doorploeg en vel,
Gebogen, geknield, het geurend dier
Tussen de lederzachte knieën.

Zij splijt mijn kegel
In de bekende warmte.

- Ga op zoek naar woorden die met elkaar te maken hebben. Onderscheid drie betekenisvelden.

- Dit is een van *De Oostakkerse gedichten*. Deze gedichtenreeks uit 1955 levert hermetische poëzie met religie, landbouw en seksualiteit als terugkerende thema's. Is dat ook hier het geval?

GELIJKENISSEN

- In het werk van Hugo Claus is er dikwijls sprake van een spanning tussen **vrijheid en gebondenheid, ideaal en werkelijkheid, woord en daad, leugen en waarheid**. Toon aan dat je dit ook terugvindt in de drie gedichten die je zonet las.

- Dichters drukken heel wat zaken niet letterlijk, maar figuurlijk uit. Ze proberen hun gedachtes en emoties uit te drukken door een beeld op te roepen bij de lezer. Dat noemen we **beeldspraak**. Vergelijkingen, metaforen en personificaties zijn er de belangrijkste vormen van.
 - Beeldspraak kan erg clichématig zijn. Je kunt het vervolg van deze zinnen vast raden ...
Je lippen zijn zo rood als ... / Je glimlach schijnt als de ... / Mijn liefde voor jou is zo diep als ...
 - Hugo Claus blijft liever weg van platgetreden paden. Ga in elk gedicht op zoek naar een vergelijking, metafoor of personificatie die hoogst ongewoon is.

POËTISCHE MIDDELEN

Poëzie is kunst met woorden. Dichters spelen met vorm, betekenis en klank. Ook Claus wendt veelgebruikte stijlfiguren en klankeffecten aan. Ga in de drie gedichten op zoek naar een voorbeeld van deze poëtische middelen:

Klankeffecten – gekruist rijm / binnenrijm / assonantie / alliteratie / anafoor

Beeldspraak – vergelijking / metafoor / personificatie / metoniem

Stijlfiguren – enjambement / parallellisme / opsomming / paradox / drieslag

WOORDENSCHAT

WOORD	VOORBEELDZIN	BETEKENIS
Demon (de)	<i>Hij is door <u>demonen</u> bezeten.</i>	
Fataal	<i>een verkeersongeluk met een <u>fatale</u> afloop</i>	
Geen fluit	<i>Deze les interesseert me eerlijk gezegd <u>geen fluit</u>.</i>	
Hars	<i>Je kunt je benen ontharen met <u>hars</u>.</i>	
Heidens	<i>een <u>heidens</u> ritueel</i>	
Infantiel	<i>Steven viel meteen op door zijn <u>infantiel</u> gedrag.</i>	
Klauwzeer (het)	<i>Duizenden koeien stierven aan <u>klauwzeer</u>.</i>	
Laaïen	<i>een <u>laaiend</u> vuur</i>	
Onherroepelijk	<i>Zijn huwelijk is <u>onherroepelijk</u> voorbij.</i>	
Onkuis	<i>Sommige fundamentalisten vinden masturbatie <u>onkuis</u> gedrag.</i>	
Oponthoud (het)	<i>De trein had een <u>oponthoud</u> van meer dan een kwartier.</i>	
Profetisch	<i>Zij meent over <u>profetische</u> gaven te beschikken.</i>	
Schateren	<i>Najoua <u>schaterde</u> om Joriks moppen.</i>	

II. HET JAAR VAN DE KREEFT

In het begin van het jaar 1970 verliet Hugo Claus zijn vrouw Elly Overzier. Hij trok naar Amsterdam, boekte daar succes als toneelauteur en begon een korte maar hevige affaire met de Nederlandse actrice Kitty Courbois. Claus schreef erover in zijn roman *Het jaar van de kreeft*, die in 1972 verscheen. Het boek werd een bestseller.

EEN ARTIKEL UIT *DE MORGEN* (7 november 2017)

WAAROM 'HET JAAR VAN DE KREEFT' EEN VERADEMING IS TUSSEN ALLE 'TRAUMA'S UIT DE KINDERTIJD'

De op de klippen gelopen relatie tussen Hugo Claus en actrice Kitty Courbois was de inspiratiebron voor Het jaar van de kreeft, Claus' roman die in de jaren 70 heel wat stof deed opwaaien. Nu is er een heruitgave van het boek dat met angstaanjagende precisie toont hoe lelijk de liefde kan zijn.

De boeken van Hugo Claus prijken in 1972 nog op de zwarte lijst van de meeste Vlaamse katholieke colleges, wegens te bandeloos. Ondertussen maakte de schrijver in Amsterdam grote sier met *Het jaar van de kreeft*. Een roman gedrenkt in alcohol, seks en andere genotsmiddelen, die De Bezige Bij nu opnieuw uitbrengt.

Het verhaal heeft weinig om het lijf. Pierre – ernstige boekhouder van goeden huize – ontmoet Toni, joviale kapster van beduidend minder goeden huize. Gaan ze met elkaar naar bed? Blijft ze bij haar boertige echtgenoot Karel? Houdt hun affaire stand? Gaat Karel zich werkelijk van kant maken? Beginnen ze nu ook iets met iemand anders? Wat, is ze zwánger? Van wie dan? Hoe lang blijven ze nog bij elkaar?

Die vragen, die zo uit de koker van een scenarist van *Thuis* hadden kunnen komen, drijven de plot. 'Als in een slechte film', zo praten Pierre en Toni zelf regelmatig over hun

verhouding. Halverwege het boek geeft Claus zelfs quasi achteloos weg hoe het zal eindigen. (Spoiler alert: slecht.)

Maar met die platte verhaalstof heeft Claus iets briljants gedaan. Hij zet de onwaarschijnlijke verhouding op zo'n manier neer, dat het liefdesleed van protagonist Pierre het jouwe wordt. Genadeloos schetst hij hoe Toni te volks en eigenlijk ook te lelijk is voor Pierre, hoe zijn omgeving neerkijkt op de slecht gebouwde kapster met de te luide lach. Virtuoso beschrijft hij de versleten clichés van de liefde die in elk nieuw bed weer vers klinken. 'Zeg mij iets', vroeg

Pierre gedempt, voorzichtig, 'dat je nog nooit aan iemand anders hebt gezegd.' Willen we dat niet allemaal elke keer opnieuw geloven?

Pierre en Toni vallen steeds dieper in hun ongeluk. Je vóélt de wanhoop van de geliefden die maar niet tot elkaar kunnen doordringen. Uit onwil? Uit onmacht? Dat mag je als lezer helemaal zelf uitzoeken, want Claus psychologiseert weinig. Een verademing in tijden waarin schrijvers aan de lopende band trauma's uit de kindertijd van hun personages opdissen.

Seksuele revolutie

Het boek geeft ook een prachtige inkijk in progressieve Amsterdamse milieus van de vroege jaren 70. De mannen dragen baarden en jasjes uit *shantoeng* en roken aan de lopende band stikkies. Pierre merkt hoe ze zijn gladde kin en dure auto minachten. Je voelt hoe de seksuele revolutie zich nog volop aan het voltrekken is. Vrouwen zowel als mannen praten schaamteloos over seks. Maar vooral de vrouwen lijken het niet écht leuk te vinden, eerder iets wat je doet omdat het hedendaags is.

Toni kan niet klaarkomen, vertrouwt ze Pierre toe, ze deed altijd maar alsof. Die uitdaging prikkelt Pierre: hij zoekt zijn heil in sekshandleidingen en stort zich op haar kut als op een moeilijke puzzel. 'Nu moet ik de binnenkant van de dijen krabben, nu moet ik de vouw nog natter maken, nu is de zijkant van de hand gunstiger dan vingers, waar is die verdoemde clitoris nu?'

Toni praat alsof ze het feminisme en de seksuele revolutie enkel door de filter van vrouwenbladen en een enkele vriendin die psychologie studeert binnen heeft gekregen.

Kitty Courbois

Maar zelfs in verwaterde vorm maken die nieuwe ideeën haar rusteloos. 'Ik wil alles, dat is mijn probleem. Ik wil het gezellig hebben, vrij zijn en tegelijkertijd wil ik het moeilijk hebben en vrijen en diepe gevoelens ondergaan en spanningen, en voor dit alles wil ik niets doen als tegenprestatie, dit moet vanzelf komen. O, waarom kom ik niet een man tegen die mij dit geeft?' Ziedaar, de moderne mens.

Bestseller

Het verbaast niet dat *Het jaar van de kreeft* meteen een bestseller werd. Al had Hugo Claus daar zelf ook de hand in. Hij schreef het boek na een op de klippen gelopen verhouding met actrice Kitty Courbois en schaamde zich er niet voor die autobiografische details breed uit te smeren in de populaire pers.

Dat trucje behoort vandaag tot het vaste schrijversrepertoire, maar anno 1972 vond de literaire *beau monde* het nog ongehoord plat dat hij zich door *De Telegraaf* had laten interviewen. Waarom toch, vroeg Ischa Meijer hem later. "Omdat ik wil dat dit boek, in tegenstelling tot mijn vorige roman, door meer mensen gelezen wordt. En wie ben ik om de grote massa dit boek te onthouden?"

En, over de neiging van de lezer om feit en fictie te vermengen: "Dat boek is door mijn relatie met Kitty geïnspireerd. Het is geen verslag. Ah, de zucht van de Nederlander om alles reëel te willen zien. Ik heb alleen de conventie van de werkelijkheid als vorm gehanteerd."

Hoe het zat tussen Claus en Courbois, doet er allang niet meer toe. De fictionalisering van hun verhouding heeft hen beiden overleefd en overstegen. *Het jaar van de kreeft* vat met angstaanjagende precisie hoe lelijk de liefde kan zijn.

- Hugo Claus choqueerde graag. Hoe bleek dit ook bij dit boek?

- Duid de korte inhoud van de roman aan in de tekst.
- Waarom lijkt dit boek op het eerste gezicht een vrij slap en alledaags verhaaltje?

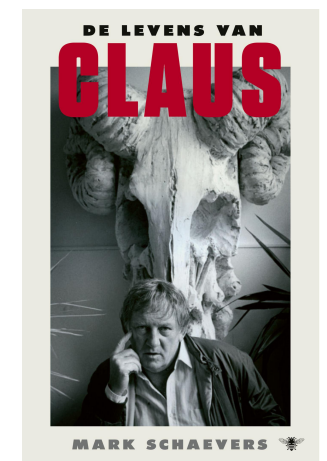
- Waarom is het volgens de auteur van dit artikel toch meer dan dat?

- Hoe waarheidsgetrouw is dit boek?

- Wat zou jij ervan vinden als je ex een boek over jou schreef?
 - Wordt het een andere zaak als dat personage een andere naam heeft?
 - Wat vind je wel toelaatbaar? Wat niet? Bedenk mogelijke scenario's.
 - Lees het onderstaande citaat uit Claus' biografie. Hoe zou jij je hierbij voelen als jij Kitty was, wetende dat Toni op jou gebaseerd is?

"Toni krijgt van de schrijver een onaantrekkelijke fysieke verschijning mee [...]: 'een dubbele kin', 'te dunne benen, met te dikke knieën en holle dijen', 'sombere geitenogen', en dan heeft ze nog een te harde, schorre stem. Haar karakter wordt beschreven als gesloten, inert."

[uit: Mark Schaevers – *De levens van Claus*, blz. 538-539]

EEN AUDIOFILM VAN *HET GELUIDSHUIS* (2010)

Het jaar van de kreeft werd in 2010 verwerkt tot een 'audiofilm' – een kwalitatief hoorspel waarin stemacteurs het verhaal naspelen. Beluister een fragment waarin Toni en Pierre op reis gaan naar de Dordogne (Zuid-Frankrijk) samen met Muisje, het dochttertje van Toni, en enkele vrienden.

- Wat vond je van deze 'audiofilm'? Was dit een aangename manier om een verhaal te beleven? Wist het verhaal je te boeien? Wat vond je van de personages? Staaf je oordeel met verschillende sterke en concrete argumenten.
- Er zijn best wat strubbelingen en ergernissen tussen Pierre en Toni. Noteer enkele voorbeelden.

- De relatie van Pierre en Toni is behoorlijk ambivalent. Leg uit.

- Lees op de volgende bladzijde twee fragmenten uit de originele roman van Claus. Zie je diezelfde relatiedynamiek hier terugkomen?

- Denk terug aan Claus' liefdesgedichten die je las. Welke parallel kun je trekken?

- In welke mate komen Pierre en Toni overeen met Hugo en Kitty? Zoek het antwoord in Claus' biografie (zie blz. 12).

- Vertellers kunnen in hun verhalen terloops kleine aanwijzingen geven die de lezer, kijker of luisteraar een idee geeft over een toekomstige gebeurtenis. Dat noemen we *foreshadowing*. Waar heb je een voorbeeld gehoord in de audiofilm?

TWEE FRAGMENTEN UIT DE ROMAN

FRAGMENT 1 (blz. 171–172)

Na drie dagen belde hij haar.

'Ik bel je vanavond rond acht uur,' zei zij. 'Want ik ben vreselijk bezig.'

'Waarmee?'

'Met dingetjes.'

Zij belde om middernacht toen hij al sliep. 'Kon nie eerder. Ben dronken.'

Een lange stilte.

'Vertel eens wat,' zei Pierre.

'Ik heb niks te felle.' Hij hoorde haar snelle adem, het duurde lang.

'Hoe voel je je?'

'Klote.'

'Ga dan slapen,' zei hij en gooide de hoorn neer. Belde twee minuten later maar zij nam niet meer op. Of had zij van ergens anders gebeld?

'Het kan me niet verrotten,' zei hij hardop. 'De kanker kan zij krijgen.'

Een zaak die hangende was in Zeeland en die hij vóór de vakantie al had uitgesteld, steeds weer had verschoven tot verbazing van de directeurs, moest dringend behandeld worden in Middelburg. Hij bleef vier dagen in een hotel in Veere logeren dat met torens en gotische ramen uitkeek op het water en verbeeldde zich dat zij bij hem zat aan het ontbijt, in de naar stijfsel geurende lakens lag 's nachts, tegen zijn borst, luisterend naar Radio Veronica en toen naar het geklots van de golven."

FRAGMENT 2 (blz. 278-279)

'Wij hebben het toch leuk gehad, samen,' zei zij.

'Vond je 't niet één ellende?'

'Nee! Nee! Nee!' riep zij. Als de echo van de *Nee!* toen hij bij haar thuis binnendrong. Een even verwoed verzet. Tegen het verleden, dat zij al aan het kleuren was, aan het vervormen.

'Het was nooit ellendig,' zei zij.

'Ben je gelukkig?' vroeg hij. Zoals zo dikwijls. Vroeger.

'Ik leef regelmatig. Ruim alles meteen op. Ik denk dat ik wegga bij Hermes, van beroep verander.'

'Wat wil je dan worden?'

'Sociaal werkster,' zei Toni.

Hij proestte het uit, kon het niet bedwingen.

'Je hebt mij altijd een nul gevonden,' zei zij. 'Een nul of een godin.' [...]

'Toen jij zei dat je onze verhouding zou rekken tot de derde december, net één jaar, toen wou ik niet dat jij daarover besliste, ik gunde jou dat niet, en daarom is het nou lekker géén vol jaar geworden. Gemeen, hè?'

'Hoe zit het met je rouwperiode voor mij? Moest dat geen anderhalf jaar duren?'

'Nou, ik zal nog wel een tijdje last hebben van jou,' zei zij.

'Bel je me eens?' vroeg Pierre.

'Als ik je ooit nodig mocht hebben zal ik je zeker bellen,' zei Toni. 'Dag, mijn liefste, mijn allerliefste.'

(Nee. 'Dag, schat,' zei zij.)

Voor de roman *Het jaar van de kreeft* kon Claus hele stukken putten uit het cahier dat hij in juni '71 volschreef over zijn verblijf in het Zuiden. In die notities noemt Claus zichzelf 'de minnaar', zijn geliefde heet er K. [...] In zijn achterhoofd speelde dat hij een boek zou kunnen schrijven over de crash van zijn *amour fou*. In het cahier noteert hij dat de dag, vanaf vertrek in het zuiden, de tijd bijhield, mogelijk als dagboek, maar waarschijnlijk ter voorbereiding van een roman. Aan de tekst gaan drie mogelijke titels vooraf: 'Een klachtenboek. Een zomerboekje. Romance'. De minnaar en zijn geliefde worden beschreven als personages, in derde persoon; hier en der is aangeduid dat iets nog moet worden uitgewerkt, uitvergroot, verhevigd. Misschien loopt in dit logboek van een vakantie het verzinzel soms de waarheid al voorbij.

Kitty's vriendin Marianne van Wijnkoop was erbij in het vakantiehuis, samen met haar man Jeff. 'De Dordogne was zowel voor Kitty als Hugo één grote ramp,' zo voelde het. Eigenlijk was hun relatie toen al beslecht. Van Wijnkoop had in de maanden voordien de toenemende spanning tussen Kitty en Claus gemerkt. 'Ze wist hoe ongelukkig Kitty kon zijn omdat ze zich onder druk gezet voelde. "Soms ging ik met Hugo kleren kopen voor Kitty, want dat deed ze zelf nooit. Om zich te kleden zoals ze maar wat, en dat zinde hem niet." Het ging om meer dan een chique jurk van Hirsch die ze niet om haar lijf wilde, vertelde Courbois later aan Bibeb. "Hij wou me iets laten proeven, een ander soort leven. Nooit at ik in een restaurant, toen voortdurend, met dure wijn erbij, die klokte ik zo achterover. Hij was tegen mijn stijl van leven. Die was hem te slordig. "Als je steeds omgaat met mensen die niks willen," zei hij, "kom je geen stap verder. Waar je mee omgaat raak je mee besmet, je pikt er dingen van mee." Ze moest een stapje hoger geraken, daar kwam het op neer. 'Ik moest aan sport doen. Hij kocht een hele tennisset. Nou, dat gedoe met die witte sokjes, wit rokje, die salonsport ligt me helemaal niet. Hij

wilde me veranderen, daar ben ik allergisch voor. Mijn moeder wou me altijd al veranderen.'

Fond d'Osier heette het huis dat ze in het dorp Meyrals gehuurd hadden; een alleenstaande, okerkleurige hoeve in een open, licht heuvelend landschap. De dichtstbijzijnde agglomeratie van enkele huizen heet Combenègre. Het gezelschap was wisselend. Courbois en Claus verbleven er haast een maand, zo ook Marianne van Wijnkoop en haar man. [...]

Courbois: "Die vakantie was ontzettend leuk, maar Hugo vond er niks aan. 'Ik ga mijn klachtenboek schrijven', zei hij vaak, en hij zonderde zich dan af. Hij was een vreemde eend in de bijt en vond mijn vrienden strontvervelend. Hij vond mij strontvervelend, en ik was dat ook. We maakten enorme ruzies."

Marianne van Wijnkoop: "Het was daar een vrijgevochten zootje. De eigenaar is een keer onaangekondigd langsgeskomen, ze schrok zich rot, want Kitty is een enorme sloddervos. De vuile luiers van Gijsje gooide ze in de open haard. Een antiek bed in haar slaapkamer beviel haar niet en dat werd meteen gesloopt. Dat soort dingen vond Hugo vreselijk. Kit was behoorlijk druk, en op veel drukker als ze veel wijn dronk of aan de pillen zat. We namen wel eens gezellig amfetamines en zo. Hugo niet. Ik was degene die dat spul voorzag. Ik was 25 toen, de jongste daar, Kit was acht jaar ouder."

EEN FRAGMENT UIT HET LAATSTE HOOFDSTUK VAN DE ROMAN

Karel droeg een olijfgroen legerjasje, een broek met brede paars-witte strepen en tennissloffen. Een ketting met een eigrote, amberen bal om zijn nek. Hij ging, ongevraagd, in de bezoekersstoel zitten, tegenover Pierres teakhouten bureau.

'Ik ben gekomen om je iets te vragen,' begon hij.

'Uiteraard,' zei Pierre.

Karels lijzige, slepende stem was lichter dan hij zich herinnerde. Karel was ook dunner dan in zijn verbeelding, want hij had elke keer dat hij aan Toni's man, Toni's eigenaar, Toni's sloper dacht een pezigier, breder, behaarder man gezien die hij haatte en minachtte. De figuur vóór hem, die trachtte zijn aarzeling en ongemak te verbergen, raakte hem niet meer.

'Waarschijnlijk denk je dat ik je geld kom vragen.'

'Waarom?' vroeg Pierre.

'Het zou kunnen. Een soort schadevergoeding voor wat je mij hebt aangedaan. En Toni hebt aangedaan. Jouw soort mensen zetten dat meestal in geld om.' Pierre zag hoe Karel de agressiviteit die in hem opwelde, bedwong.

'Het is niet zo, ik heb geld genoeg,' zei Karel snel.

'Heeft het met Toni te maken?'

'Natuurlijk.' Karel maakte een ongeduldige wuifbeweging met zijn smalle, precieuzen hand. Hij wachtte tot Pierres secretaresse de deur uit was, dronk zijn glas sherry in één teug leeg, zette het glas met een te harde tik op het bureau. 'Zij is erg ziek,' zei hij. 'Cor, onze dokter, denkt dat zij deze week doodgaat.'

Hij wachtte op Pierres wanhoop, op een kreet. Pierre kon het niet laten, het gutste uit hem.

'En nu, nu, nu vraagt ze naar mij. Nu wil zij...'

'Nee,' zei Karel. 'Ik vraag het je. Zij weet hier niets van.'

Pierre schonk sherry in. Karel nam een sigaartje uit de aluminium doos die naast de kleurenfoto van Antje en Petra stond.

'Wat is de aard...' zei Pierre en hoorde zijn stem, de gedragen stem die hij in de Provinciale Raad opzette, en vroeg: 'Wat heeft zij dan? Heeft zij een ongeluk gehad?'

'Kaa,' zei Karel. Het klonk ijl, nederig. Het ontroerde Pierre dat Karel, die zich de manieren, het accent en de grofheid van een Amsterdamse arbeider had aangemeten, het woord niet in zijn volle kracht kon uitspreken, dat schroom en angst hem zo overmanden dat hij alleen de letter kon uitbrengen, de K van de Kreeft. Of was het uit liefde? Iets van zijn vroegere weezin stak de kop op. Pierre begon te zweten.

'Hoe lang al? Van wanneer?' vroeg hij.

'Zij ging voor iets anders, iets dat er niets mee te maken had, naar Cor toe en toen hij haar onderzocht heeft Cor het ontdekt.'

[...]

Toen Karel naast hem in de Mercedes zat en instructies gaf over de te volgen weg, dacht Pierre: 'Ik laat me leiden. Hij moet mij naar haar leiden. Opnieuw. Naar de slachtbank. Naar de folterbank van dit verleden dat ik al die tijd, hoe onderhuids ook, in leven heb gehouden, ook met tegenzin, tegen beter weten in, en nu wordt dit verleden met zijn kinderachtige wensdromen in iets tastbaars omgezet. Ik zal zien. Ik zal horen wat tot vanmiddag verleden tijd was, en hoop en verdriet.'

'Je kunt de auto beter hier parkeren,' zei Karel. Hij stapte uit voordat de Mercedes stil stond. Toni had ooit verteld dat Karel autogek was. 'Daar is het.' Het was een kolenboot of een sleepboot die onder het roet zat. Bovenop had men een houten staketsel met afbladderende lichtblauwe verf gebouwd, als een uitkijktorentje. Er hing een Hollands vlaggetje aan een geteerde mast. Het dek lag vol planken, plastic vuilniszakken, kabels, een gloednieuwe fiets, een paar vetplanten, tinnen bakjes met cactussen, verfpotten, zeildoek. Op de boot naast de kolenboot zaten langharige jongens en meisjes in lange gewaden naar een halfnaakte Deen of Zweed te kijken die op een mandoline speelde en er bij zong. De reusachtige lindebomen lieten zonnevlekjes door, als confetti over de meute gestrooid en over het okeren, logge water. Vette, grauwe duiven liepen langs de rand van de kade. Een cementmolen daverde.

Toen Karel al op de loopplank van de boot stond, zei Pierre: 'Nee. *Ik* ga niet mee. Ga jij maar alleen.'

'Hoezo?'

'Ik wil niet meer.'

'Zij verwacht je niet,' zei Karel.

'Juist daarom.'

'Je begrijpt het niet,' zei Karel dringend. 'Het zou haar écht helpen, nu.' Hij kwam terug naar de kade, hij wou Pierre bij zijn kraag grijpen, hem in de zwartgeblakerde lage vesting sleuren.

'Ik wacht eerst nog eventjes,' zei Pierre en was bang dat zij op dat ogenblik in die deuropening voor dwergen zou verschijnen, of achter de matgrijze ramen, dat zij het olieachtig vuil van de ruiten zou wegvegen, haar gezicht – uitgemergeld, koortsig, krijtwit – tegen het glas zou drukken om hem te zien.

'Ik zal niet tegen haar zeggen dat je er bent.'

[...]

Waarom had hij op het laatste ogenblik geweigerd mee te gaan? Uit angst omdat zij veranderd zou zijn? Zo zeer veranderd – opgeblazen, met vettige lellen onder haar kin, of vergrauwd, uitgeblust – dat er op het gezicht van zijn herinnering een nieuwe, verwoestende herinnering geënt werd?

Of uit angst dat zij niet veranderd zou zijn? Dat er geen spoor te vinden zou zijn in haar hele gestalte van wat zij ooit eens een grote liefde hadden genoemd en wat nu verschaald was tot iets zo vluchtigs als de herinnering aan een gebaar, een kreetje? Misschien lachte zij net als vroeger, uitdagend, klaterend. Misschien was er niets, niets gebeurd tussen hen dat haar had aangetast.

[...]

Het was onwaarschijnlijk, ongeloofwaardig, maar op dat ogenblik (als in een slechte film) leek het dat Toni hem kon horen, gehoord had, want er kwam een schril gekerm uit de boot. Het was haar stem, hoger dan Pierre ooit gehoord had, en scherp alsof een deur uit haar hengsels werd gewrongen vlak bij een microfoon. Pierre kon er geen woord van verstaan, het was zeker zijn naam niet die zij riep, het was een toon die uit haar geperst werd door geweld, door foltering. De boot leek te bewegen, te deinen.

[...]

Even haastig holde Pierre naar zijn auto. Hij rukte de deur open, stapte op het pedaal, omklemde het stuur en probeerde een zelfde geluid voort te brengen als datgene dat in zijn hoofd bleef scheuren.

- › Op het einde van het boek sterft Toni aan 'K'. Waar staat deze letter voor?
-

- › Hoe reageert Pierre op dit nieuws?
-

- › Kitty Courbois – bij het verschijnen van dit boek gezond en wel – was behoorlijk ontdaan toen ze dit einde las. Lees hieronder haar reactie:
"Kitty liet een advocaat verzoeken het boek uit de handel te nemen – een domme zet van haar vond Claus dat, die alleen maar meer publiciteit zou veroorzaken. Hij voegde er nog aan toe dat het Kitty was die zo hun privérelatie in het verhaal betrok. [...] Toen de roman in 1975 verfilmd werd [...] overwoog Kitty nogmaals juridische stappen. En nog meer dan dat: 'Als ik hem tegenkom', dacht ze wel eens, 'snij ik een stuk van zijn lijf.' Claus zou haar nog vaak zeggen dat zijn roman in feite een schreeuw om liefde was, maar die suggestie heeft ze nooit aanvaard. 'Nee, hij wilde geld verdienen met dat boek. Hij zei het voortdurend: "Ik ga ook eens een succesboek schrijven." En dat was dit boek."

[uit: Mark Schaevers – *De levens van Claus*, blz. 539-540]

- Begrijp je de reactie van Kitty? Waarom wel/niet?
 - Vind je dat Claus iets te verwijten valt? Wat vind je van zijn verdediging?
 - Hoe ver reikt de vrijemeningsuiting van een schrijver volgens jou?
 - › Welk vertelperspectief is er in dit boek?
-

- › Hoe betrouwbaar is deze verteller? Ga in alle voorbije romanfragmenten (ook die op blz. 11) op zoek naar redenen om hem te wantrouwen.
-
-

- › Wat zou bijgevolg een mogelijke interpretatie van het einde van dit boek kunnen zijn?
-

"Later, toen Toni dood was en verbrand, riep hij dit beeld vaak in zich op en veranderde, vervormde het niet zoals de vele fragmentjes herinnering die, monotoon als versplinterde stukjes ongekleurd glas, moeizaam aan elkaar klitten waardoor hun verhaal, als hij er verder, dieper, steeds irreëler, op in ging, steeds verwrongener werd, en op een steeds wredere, folterende manier uiteenspatte in wazige, pluizige wensdromen" (Het jaar van de kreeft, blz. 220)